

Р.О. Пильнік

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Стаття посвящена вопросу развития творческого мышления школьников. Автор отмечает особое значение проблемы в условиях современного развития общества. Анализируется неправомерность стереотипных подходов к пониманию роли интеллектуального творчества в формировании умственной культуры учащихся. Рассматривается

поняття “творческие способности” и их структура в психолого-педагогической литературе. Автор делает акцент на необходимости более широкого использования имеющихся и разработке новых педагогических методов и средств для развития культуры мышления и творческих качеств личности учащегося.

The article is devoted to the task of development of pupils' creative thinking. The author notes the special significance of this problem under present conditions of society progress. Further the incorrectness of stereotype approaches to the understanding of the intellectual creation's function for forming of pupils' thinking culture is analysed. Conception “creative abilities” and their structure in psychological & pedagogical literature is examined. Then the author lays stress on the necessity to use modern pedagogical methods & means wider and to elaborate new ones for development of pupil's thinking culture and creative qualities of his personality.

Знайомство з історією розвитку цивілізації дозволяє зробити висновок, що проблема формування духа людини, її свідомості та мислення розглядалася як особлива в усі епохи та в усіх суспільствах. Вже не перше століття представники філософських, психологічних, педагогічних та інших наук намагаються визначити феномен творчості та розв'язати цілу низку пов'язаних з ним питань. Свідомість, мислення людини визначає її відношення із навколишнім світом усе життя. Не випадково Платон у своєму вченні про державу диференціював суспільні класи за типами людської душі, розумна частина якої домінує саме у тих, хто спроможні й повинні керувати державою. “Вчити не думкам, а думати!” – говорив І.Кант два століття тому.

У психолого-педагогічній літературі проблеми визначення творчості, структури творчих здібностей, розвитку творчої особистості дістали відображення в працях багатьох дослідників (В.І.Андрєєв, Ю.К.Бабанський, А.В.Брушлинський, Р.Х.Вайнола, Л.С.Виготський, М.І.Дяченко, Л.О.Кандибович, Н.В.Кичук, В.М.Кожевников, Б.І.Коротяєв, О.Н.Лук, О.М.Матюшкін, В.О.Крутецький, І.Я.Лернер, Я.О.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн, А.В.Семенова К.В.Яресько та ін.).

В умовах політичних, соціально-економічних, наукових, культурних змін, коли сучасне суспільство починає усвідомлювати власний духовний потенціал і прагне його збереження та примноження, важливість завдання системи освіти з розвитку творчих можливостей нового покоління не викликає сумніву. Зростаючу увагу суспільства до творчості можна спостерігати навіть у вживанні самого терміну “творчість”, що вийшло далеко за суто наукові межі. У побуті ми часто говоримо про творче мислення, творчий підхід тощо.

Р.Х.Вайнола зазначає, що завдання з виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної

психолого-педагогічної науки і практики, але й як соціальна необхідність. Успіхи у піднесенні держави тісно пов'язані з рівнем творчого мислення всіх громадян, їхньої творчої діяльності, що є умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку нашого суспільства. [1]

Соціальне замовлення минулих десятиліть містилося в забезпеченні випускників школи певним об'ємом знань, вмінь та навичок, що призводило до культури запам'ятовування (аніж розуміння), засилля шаблонів і формул, а відтак – до обмеження творчих проявів мислення учнів. Відбиток такої практики донині лежить на вітчизняній системі освіти. Проблема не є непоміченою, навпаки, вона входить до складу пріоритетних у педагогічній науці сьогодення, адже сучасне суспільство вимагає, щоб школа навчила дітей самостійно видобувати, відбирати інформацію й уміти користуватися нею.

Чи не найголовнішим завданням загальноосвітньої школи є формування розумової культури та розвиток творчих здібностей учнів. Зазначені якості виступають необхідною умовою подальшого розвитку мислення людини. Останнім часом багато говорять про занепад рівня культури підростаючого покоління, зокрема культури мислення і культури мовлення. Не тасмниця, що значний відсоток юнаків не вміє адекватно висловлювати думки, в той час як навчання у ВНЗ передбачає несуперечливе міркування, чітке викладення матеріалу, здатність самостійно застосовувати котрий і має бути метою вивчення.

У великій кількості наукових праць із проблематики, що розглядається, акцентується функція розумової культури учня як сталого вихідного пункту, базису для його творчості. Однак, на наш погляд, недооцінюється роль самої творчої діяльності у формуванні культури мислення. Як тісно пов'язані, вони у своєму взаєморозвиткові утворюють, умовно кажучи, драбинчасту конструкцію, де певні рівні сформованості розумової культури є щаблями, сходження по яких здійснюється саме в процесі інтелектуальної творчої діяльності.

Вчені вважають, що більше чверті тих видів діяльності, які будуть необхідними в новому ХХІ ст., нині ще не існують, а сьогоденні суттєво зміняться. Отже, людям потрібні будуть абсолютно нові знання та навички. Очевидно, що кількість знань, які знадобляться людині у житті абсолютно неможливо викласти у шкільному курсі. Обсяг знань, який учень отримує у період шкільного навчання, досить обмежений щодо кількості інформації, що необхідна йому для саморозвитку і повноцінної діяльності в умовах динамічного наукового та соціального прогресу. Адаптація людини до життєвих обставин, що швидко змінюються, до невпинно зростаючого об'єму доступної інформації, намагання зайняти у суспільстві становище, яке б давало можливість самореалізуватися, добитися визнання неможливі без належного розвитку інтелекту, зокрема таких його компонентів, як

інтелектуальна сприйнятливість (здатність до засвоєння нового), гнучкість, критичність мислення. “Інтелектуальна творчість є, мабуть, окремим випадком більш загальної властивості активності суб’єкта, включаючи його готовність виходити за межі ситуативної необхідності та здібність до самозмінення” [4].

Пасивність школярів на уроках, стереотипність форм навчання, спрямованих лише на відтворення матеріалу, аніскільки не сприяють стимулюванню творчості, виробленню в них власної точки зору. Наслідок – учні часто не розуміють того, що чують, про що читають і навіть про що самі розповідають, не заглиблюючись у суть визудженого матеріалу. Знання мають цінність лише за умови, коли інформація критично осмислена, творчо перероблена і використовується у різноманітних видах діяльності. Відрив знань і вмінь, набутих у школі від їх використання в реальному житті призводить до зникнення мотивації в навчанні. Кінцева ж мета – сформувані мислення, яке б могло блискавично і ефективно реагувати на зміни нашого мінливого світу – таким чином залишається недосяжною.

У педагогіці недостатньо розглянуто проблеми навчально-творчої діяльності школярів, – відмічає К.В.Яресько, – у тому числі питання розробки дослідницьких завдань, осмислення їх впливу на розвиток творчої особистості та ін. Розробляючи засоби управління навчально-творчою діяльністю учнів, вчителя, здебільшого, покладаються на власний досвід та інтуїцію без належного наукового обґрунтування. [6]

За відсутністю чітко визначених засад і ясно поставлених цілей, навчання нерідко зводиться до передачі знань за допомогою безсистемних методів і прийомів у той час як у педагогічній науці розроблений цілий арсенал методів (дослідницький, проблемний, частково-пошуковий, АМН), що сприяють розвитку творчих здібностей.

Шкільні підручники зі своїм широким спектром можливостей спонукання роботи думки учня також можуть бути потужним засобом перетворення навчальної діяльності на навчально-творчу. Роль підручників у такому процесі особливо значна через їх постійне оновлення відповідно до соціальних змін, виникнення нових психологічних теорій, педагогічних технологій, досягнень у методиці.

Виникає питання щодо структури вищезазначених здібностей, тобто що саме необхідно формувати в учнів.

Кожевников В.М. розглядає такі компоненти творчих здібностей:

1. Мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості (допитливість, творчий інтерес; прагнення до лідерства; прагнення до отримання високої оцінки; почуття обов’язку, відповідальності; особиста значущість творчої діяльності; прагнення до самоосвіти, самовиховання творчих здібностей).

2. Інтелектуально-логічні здібності особистості (здатність

аналізувати, порівнювати; здатність виділяти головне, відкидати другорядне; спроможність описувати явища, процеси; здатність давати визначення; здатність пояснювати; спроможність доводити, обґрунтовувати; здатність до систематизації).

3. Інтелектуально-евристичні здібності особистості (здатність до фантазії; спроможність перенесення знань, вмінь у нові ситуації; критичність мислення).

4. Моральні якості особистості, що сприяють успішності навчально-творчої діяльності (чесність, скромність, сміливість).

5. Здібності до самоуправління особистості (цілепокладання та цілеспрямованість; здатність до самоорганізації; здатність до самоконтролю; самооцінка; старанність).

6. Комунікативно-творчі здібності особистості (здатність акумулювати та використовувати творчий досвід інших; здатність до співробітництва; спроможність відстоювати свою точку зору та переконувати інших);

7. Естетичні якості особистості, що сприяють успішності навчально-творчої діяльності (здатність керуватися естетичними принципами).

8. Індивідуальні особливості особистості (типовий темп діяльності; працездатність) [3].

Семенова А.В. дає визначення творчих здібностей як комплексу здібностей, що дозволяють за сприятливих умов більш успішно оволодіти творчою діяльністю та передбачають не лише засвоєння інформації, але й прояв інтелектуальної ініціативи та створення будь-чого нового. Ці здібності визначені як ознаки компонентів творчої діяльності: перцептивного (спостережливість, особлива концентрація уваги), інтелектуального (інтуїція, уява, широкість знань, системне мислення) і характерологічного (мета, мотив, сприйняття) [5].

Творчі здібності, як зазначає Р.С.Гуревич, – це здатність побачити, а точніше знайти проблему, мобілізувати необхідні знання для висунення гіпотези, створити новий оригінальний продукт (відкриття, винахід, розв'язок завдання тощо). Успішний розвиток творчих здібностей можливий лише за допомогою системи завдань, що передбачають творчий підхід учнів [2].

Сутністю творчості є розвиток ідей і діяльності для суспільного прогресу, підтримка всього нового, долання перешкод. Завдання з охорони дитячої обдарованості висуває потребу вирішення ряду проблем, у тому числі й виявлення засобів формування якостей творчої особистості дитини, створення нових методик для розвитку цих якостей [1]. Отже, вдосконалення навчально-виховного процесу вимагає від вчителя особливої уваги приділяти формуванню в учнів творчої направленості мислення, – невід'ємної риси сучасної культурної людини.

Література:

1. Вайнола Р.Х. *Формування творчої особистості в системі виховної роботи: Дис. ... канд. пед. наук.* - К., 1998.- 162с.
2. Гуревич Р.С. *Теоретичні та методичні основи організації навчання у ПТЗ / За ред. С.У.Гончаренко* - К.: Вища школа, 1998.- 229с.
3. Кожевников В.М. и др. *Педагогическое и ученическое творчество в школьном обучении.*- *Макеевка*, 1998.- 184с.
4. Кон И.С. *Психология ранней юности: Кн. для учителя.*-М.: Просвещение, 1989.- 254с.
5. Семенова А.В. *Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Навч. посіб.* - О.: Друк, 2001.- 207с.
6. Ярьсько К.В. *управління навчально-творчою діяльністю школярів в умовах інформатизації освіти: Дис. ... канд.. пед. наук.*- Харків, 1999.- 155с.